

Helnæs i en sydfynsk nationalpark?

Rapport fra Den lokale arbejdsgruppe for Helnæs

Indledning og baggrund

Bestyrelsen for Helnæs Beboerforening og Borgergruppen på Helnæs dannede i efteråret 2009 en "lokal arbejdsgruppe på Helnæs", tilknyttet projektet Nationalpark Sydfyn.

Arbejdsgruppen består af beboerforeningens bestyrelse, borgergruppen og yderligere 3 fastboende på Helnæs, ialt 14 personer. Af disse har ni ("rejseholdet") deltaget i hovedarbejdsgrupperne Kultur, Natur, Friluftsliv og Erhvervsliv, således at én person har deltaget stort set alle møder i hovedgrupperne, mens andre har været tilknyttet to eller en enkelt af hovedgrupperne. Her pr. 14. februar 2010 har der været afholdt fire møder i Kulturgruppen, tre i Naturgruppen, tre i Friluftsliv-gruppen og to i Erhvervsgruppen.

Under hver af hovedgrupperne Kultur, Natur, Friluftsliv og Erhvervsliv har arbejdsgruppens "rejsehold" deltaget i arbejdsgrupper med fokus på særlige indsatsområder i en mulig nationalpark. Det drejer sig om strandenge og mader, overdrev, kyst- og vadefugle, naturvenlig arealanvendelse, styring af friluftaktiviteter, jagt og fiskeri, flere og bedre friluftsfaciliteter, bosætning og infrastruktur, landbrugets muligheder i en nationalpark, og en bedre beslutningsproces frem mod og i en eventuel nationalpark. "Rejseholdet" og den lokale arbejdsgruppe på Helnæs har derigennem fået særdeles god indsigt i både indholdet i nationalparkprojektet og den måde, man arbejder på.

Formålet med den lokale arbejdsgruppe på Helnæs har fra starten været:

1. at belyse fordele og ulemper ved deltagelse i en nationalpark i forhold til den udvikling, der er lagt op til i landsbyplanen for Helnæs.
2. at undersøge om der på Helnæs er så stor modstand mod at deltage i nationalparken, at Helnæs, ligesom Helgenæs, skal trækkes ud af nationalparkprojektet.

Med dette formål og arbejdet i hovedgruppernes som grundlag har den lokale arbejdsgruppe lavet fire delrapporter vedr. Kultur, Natur, Friluftsliv og Erhvervsliv til de fire hovedarbejdsgrupper, som nu bl.a. drøfter forslag til afgrænsning af nationalparken. Den lokale arbejdsgruppes delrapporter vil også blive husstandsomdelt på Helnæs som optakt til den planlagte undersøgelse af, om der på Helnæs er den nødvendige brede lokal opbakning til en sydfynsk nationalpark. Resultatet heraf denne vil foreligge tidligt i marts måned, så hovedarbejdsgrupperne kender graden af lokal opbakning på Helnæs, når de i marts-april afslutter arbejdet med deres endelige rapporter. Den lokale arbejdsgruppes samlede rapport med resultatet af undersøgelsen vil i sin helhed blive vedlagt hovedgruppernes rapporter til nationalparkprojektets styregruppe og kommunerne.

Helnæs som naturområde

Landskabet og de forskellige naturtyper på halvøen Helnæs er som del af nationalparkprojektet beskrevet i rapporten "Natur i det sydfynske øhavsområde - naturfaglig redegørelse", idet den faglige rapport dog primært fokuserer på flora og fauna af særlig værdi eller som indikator for forskellige naturtypers tilstand.

En separat rapport "Kystfugle i Det sydfynske Øhav 2009" inddrager med sine optællinger af ynglende kyst- og vadefugle kun i meget begrænset omfang selve Helnæs og i varierende omfang Helnæsbugten og øerne dér. Det fremgår her, at bestanden af ynglende kyst- og vadefugle tydeligvis er sårbar. *I rapporten anføres således, at to kerneområder for ynglende kystfugle i Helnæsbugten, som blev udpeget som særligt sårbare i en 5 år ældre rapport (Fyns Amts Friluftspolitik, 2004) nu ikke eksisterer som kerneområder p.gr.a. forstyrrelse eller dårligt føde-grundlag.* Det ene område er markeret at ligge sv.t. Flødebøtten og Halen ved Bobakkerne på Helnæs, som fortsat, men fejlagtigt, i Skov- og Naturstyrelsens brochure for Helnæs Made og Bobakkerne angives at være yngleområde for klyder. Netop den indre del af Helnæsbugten ved Langøre og Avernæs, som med sine lavvandede områder er et yndet opholdsted for fældende svaner og rastende ande- og vadefugle (jvf. kortbilag 7 i Fyns Amts Friluftspolitik, 2004), er gennem de senere år blevet *et attraktivt, men ikke-reguleret område for kite-surfing.*

Relevante informationer om Helnæs findes også i kulturgruppens faglige rapport "Sydfyn og Øhavet. Herregårdslandskab og Kystkultur", som beskriver kulturlandskabet på Helnæs, hvor mennesker fra stenalderen og til nu har efterladt sig spor, bl.a. det store antal stendiger i skel ved boliger, omkring marker og skove og langs veje. Helnæs har et aktivt landbrug med både agerbrug og dyrehold. Landbruget er basis for den oprindelige kulturhistoriske struktur af landskabet, og både fastboende og turister glæder sig over det skiftende udseende af de dyrkede marker i landskabet i løbet af året. I de senere år er der etableret flere plantebælter langs diger og skel mellem markerne, ligesom vandhuller i landskabet er etableret og renoveret.

Et af de særlige, menneskeskabte kultur- og naturlandskaber er Helnæs Mae, som oprindeligt strakte sig ind som en vig fra Lillebælt i vest, omgivet mod nord, øst og syd af det højere liggende landskab med marker, skove og by. Maen har gennem flere menneskelaldre efter inddæmningen i 1785-86 og sænkning af vandstanden med start af udpumpning i slutningen af 1800-tallet tjent både helnæsboerne og fugle- og dyrelivet godt som græsningsareal og siden i mindre omfang opdyrkede marker. I 1996-97 blev størstedelen af Maen overtaget af Skov- og Naturstyrelsen som naturprojekt og senere Natura 2000 område. Efter Statens køb af en større gård i 2009 satser Skov- og Naturstyrelsen på at erhverve resten af Maen gennem jordfordeling og gennemføre *et EU-støttet, men endnu ikke-offentliggjort naturprojekt som formodes at omfatte hævning af vandstanden i den indre del af Maen til et niveau som i 1800-tallet.*

Forslag fra naturgruppen og dens undergrupper til natur-indsats på Helnæs

Den faglige rapport "Natur i det sydfynske øhavsområde - naturfaglig redegørelse". De fleste forslag til naturbeskyttende eller -fremmende indsats på Helnæs står opført i den faglige rapport, udgivet af nationalpark-sekretariatet i samarbejde med konsulentfirmaet Naturplan. Forslagene til beskyttelse af specielt sjældne jordbundstyper og arter omfatter p.gr.a. deres lokalisation stort set kun Natura 2000 området Helnæs Made og havet vest for. På land drejer det sig om strandenge, rigkær og blåtop-enge, overdrev (især beliggende i Bobakkerne mod nord på Helnæs) og dyrkede arealer. Ca. 2/3 af Natura-områdets landareal er p.t. statsejet, og allerede omfattet af forskellige plejeaktiviteter fra Skov- og Naturstyrelsen. Derudover er der aftaler om pleje og brug af tilliggende privatejede arealer. Den sidste del af den privatejede dele af Maen ønsker Staten som nævnt også at overtage m.h.p. at gennemføre et ikke-offentliggjort, EU-støttet naturprojekt.

I Lillebælt ud for Maen, som det meste af Helnæs afvander til gennem Maen, findes et stenrev af stor værdi for undervandsflora og -fauna. Stenrev findes andre steder i undersøgelsesområdet og de danske farvande, men er generelt truede p.gr.a. fiskeri. Helnæsbugten er ikke nævnt specifikt i den faglige rapport, men med lukning af rensningsanlægget på Helnæs i 2010 og

etableringen af et naturligt rodzoneanlæg sv.t. en del af Hårby Å forventes den positive udvikling af såvel vandkvalitet som fauna at fortsætte.

Den faglige rapport "Kystfugle i Det sydfynske Øhav 2009". Rapporten er hovedsagelig en opgørelse af udviklingen af bestanden af ynglende kystfugle og omfatter ikke selve Helnæs. I rapporten er med vægtige anbefalinger om at undgå forstyrrende trafik af mennesker og både i fuglenes yngleperioder på udsatte steder, bl.a. Illum Ø og Horsehoved i Helnæsbugten.

Arbejdsgruppen for dyr, kystfugle og vadefugle, som blev nedsat under hovedarbejdsgruppen for Natur med Jørgen Jørgensen, Helnæs som deltager har uheldigvis kun haft en meget begrænset tilslutning. Som nævnt i afsnittet om sårbarhed i afsnittet "Helnæs og naturen" er *beskyttelse af kyst- og vadefugle mod forstyrrelse og forringelse af fødegrundlag tydeligvis meget påtrængende*. For viberne på Maen kan en forestående reduktion af dyrkede arealer med bare marker om foråret også blive et problem.

Indsatsområder anbefalet af undergrupper under Hovedarbejdsgruppen for Natur. Arbejdsgruppernes forslag til naturindsats i en kommende nationalpark følger stort set den faglige rapportes anbefalinger vedr. strandenge og mader, søer og moser, overdrev, suppleret med forslag om levende hegn og diger, bestøvende insekter, etablering af bynær skov, skove på øerne, privat skovrejsning, naturnær skovdrift og stævningsskove. For Helnæs er forslagene vedr. strandenge og mader, søer og moser allerede nævnt ovenfor, hvor det samtidig kan konstateres, at Staten fremover vil eje stort set alle sådanne arealer på Helnæs. Med det øgede omfang af overdrev- og engarealer kombineret med landbrugets behov for rentabel kvægdrift, er vedligeholdelsen af disse arealer ved afgræsning og hjælp fra plejegrupper tydeligvis utilstrækkelig. Der må følgelig tænkes maskinelt. *Det gælder iøvrigt helt generelt, at fremsatte forslag om inddragelse af nye arealer til natur eller naturvenlig drift samt etablering af flere og bredere hegn ikke indtænker udgifter til vedligeholdelse og kompensation for lavere avludbytte til lodsejerne*.

Vedrørende skovrejsning er det hensigtsmæssigt at rejse ny skov tæt på byerne, da alle undersøgelser har vist, at motionister til den daglige friluftstur foretrækker skove, parker og friarealer indenfor 2-2,5 km fra bopælen, ligesom 2/3 af naturgæsters seneste besøg i naturen ligger mindre end 10 km fra startstedet, og for halvdelen af disse endda kun 2 km. På Helnæs vil det næppe være hensigtsmæssigt at rejse decideret ny skov, da landskabet på Helnæs er sårbar over for skovrejsning og selv mindre beplantninger i det åbne og bakkede landskab, hvor de kan sløre indtrykket af de karakteristiske store udsyn (citater: Registrering af 33 Kulturmiljøer i Assens Kommune, 2009). Det ville imidlertid være særdeles interessant, hvis skovejere på Helnæs med stævningsskove i et vist omfang ville genoptage denne traditionelle form for skovdrift.

Procedure og materiale. Processen med frem mod en mulig etablering af en sydfynsk nationalpark har indtil nu været kørt som en ren "standardprocedure" baseret på de grundlæggende elementer fra de andre gennemførte, stoppede eller igangværende danske nationalparkprojekter. *Man har intet lært af de problemer andre har haft vedrørende tidlig inddragelse af lodsejere i undersøgelsesområdet helt generelt og i de indsatsområder, der foreslås, og dermed skaffet klarhed om frivilligheden og bred lokal opbakning*.

Erfaringerne fra Læsø, Møn, Kongernes Nordsjælland, Mols Bjerge og Skagens Odde taler deres tydelige sprog om *betydningen af undersøgelsesområdets sammensætning af natur- og erhvervsarealer (landbrug), herunder det indbyrdes forhold mellem offentligt og privatejet jord, og lokal forankring med bred lokal opbakning i forhold til deltagende centrale organisationer og styrelser*. I Nationalpark Thy, som er domineret af naturarealer, udgør det offentlige areal ca. 75%. I Nationalpark Mols Bjerge, hvor inddragelsen af privatejede arealer skabte stor debat, og halvøen Helgenæs fra starten blev undtaget p.g.r.a. manglende lokal opbakning, udgør det offentligt ejet landareal ca. 25%. I det sydfynske undersøgelsesområde er kun ca. 4% af landarealet offentlig ejet! For den sydfynske projekt *savnes et kortmateriale, der angiver markarealer og naturarealer, så man som i arbejdet med Skagen Odde som mulig nationalpark, kan se beliggenhed og omfang af disse areal typer, og som på Skagen Odde drage konsekvenser deraf*.

Kommentarer

På Helnæs forventes ca. 1/4 af halvøens areal, og heraf langt hovedparten af alle naturarealer, at blive ejet og administreret af Staten og Skov- og Naturstyrelsen. Udover at dette areal med mindre tilstødende dele er Natura 2000 område, er andre områder beskyttet som §3 områder, ligesom store dele af halvøen ligger indenfor strand- og skovbeskyttelseslinier eller tæt på beskyttede oldtidsminder.

I indledningen til Assens kommunes Landdistriktspolitik 2009-2013 står bl.a.: " *Et vigtigt princip for Assens Kommunes landdistriktspolitik er "local governance". Vi ønsker, at lokalbefolkningen og andre centrale aktører tager medansvar og bliver en aktiv del af udviklingen af landdistrikterne. Det er i høj grad de lokale aktører og ressourcer, der skal være drivkraften i udviklingen - men de skal ikke stå alene. Assens Kommune er bevidst om sit medansvar for, at lokale initiativer og engagement stimuleres og ikke kvæles*". Det er smukke ord, som man på Helnæs forventer, at Assens kommune lever op til.

I overensstemmelse med princippet for "local governance" og med kendskabet til den lokale interesse for naturbeskyttelse på Helnæs er arbejdsgruppen ikke i tvivl om, at et Helnæs udenfor nationalparken vil være det bedste udgangspunkt for, i samarbejde med kommunen, andre institutioner og fonde, at udvikle en lokalt forankret og lokalt tilpasset naturbeskyttelse og naturformidling, til glæde for halvøens beboere, gæster og turister.

Den lokale arbejdsgruppes konklusion

Ved at sammenholde erfaringerne fra deltagelsen i hovedarbejdsgruppen for natur (og hovedarbejdsgrupperne for kultur, friluftsliv og erhvervsliv) med de ideer og drøftelser, der fremkom under udarbejdelsen af "Oplæg til Landsbyplan for Helnæs" i 2007-08, må den lokale arbejdsgruppe konkludere,

1. at naturbeskyttelse og naturetablering på Helnæs ikke vil blive yderligere fremmet gennem en nationalpark omfattende Helnæs, i forhold til mulighederne udenfor en nationalpark og de reguleringer og muligheder, der allerede gælder.
2. at Skov- og Naturstyrelsen ejerskab til stort set alle områder på Helnæs med bevaringsværdige og indgrebskrævende naturtyper (overdrev, eng/made, rigkær, sø og mose) ikke er et argument for at medtage Helnæs i en nationalpark, men et argument, der skal sikre Skov- og Naturstyrelsen yderligere økonomisk støtte til dækning af stigende driftomkostninger, som burde dækkes af i de ordinære offentlige bevillinger.
3. at processen frem mod etableringen af en nationalpark bærer præg af at være standardiseret uden hensyn til lokale sydfynske forhold, f.eks. andelen af offentligt og privatejede arealer.
4. at Helnæs som et aktivt lokalsamfund, hvor lokalt ejerskab og engagement har stor værdi, sagtens - og med fordel for både naturen, halvøens beboere, besøgende og turister - kan magte de spændende opgaver, der findes på naturområdet i et samarbejde med Assens kommune og relevante andre institutioner og fonde.
5. at Helnæs skal trækkes helt ud af nationalpark-projektet, hvis der ikke er bred lokal opbakning til at deltage, sv.t. at Helgenæs blev trukket ud af Mols Bjerger projektet.

18. februar 2010

Jens Zimmer

Fmd., Den lokale Arbejdsgruppe på Helnæs

jzimmer@health.sdu.dk

Den lokale arbejdsgruppe for Helnæs

Jens Zimmer, Helnæs Byvej 41 (fmd), Annelise Larsen, Helnæs Byvej 33, Jinnie Hemmingsen, Stævnevej 23, Erik Poulsen, Strandbakken 9, Vivi Wentzlau, Stævnevej 21, Søren Foss Madsen, Strandbakken 12, Henning Storm, Lindhovedvej 25, Jørgen Jørgensen, Helnæs Byvej 11, Mikael Grønlykke, Hegningen 15, Peter Møller, Helnæs Byvej 11, Jørgen Storm, Lindhovedvej 20, Hanne Ellebæk, Bøgeskovvej 14, Niels Ellebæk, Bøgeskovvej 14, Anna Nielsen, Strandbakken 28.